

Дручек О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та криминології,
Академія Державної пенітенціарної служби України,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-7460-8137

ЗЛОЧИНИ З МОТИВІВ НЕТЕРПИМОСТІ ТА ЗЛОЧИНИ НА ҐРУНТІ НЕНАВИСТІ: АНАЛІЗ ПОНЯТЬ

У статті здійснено загальнотеоретичний аналіз понять «злочини з мотивів нетерпимості», «злочини на ґрунті ненависті» та пов'язаних з ними понять (таких як «ґеноцид», «упередження», «ксенофобія»). Проаналізовано походження та зміст зазначених термінів, їх нормативне закріплення та практику використання в національному законодавстві та міжнародно-правових актах. Виділено ознаки понять, що позначаються зазначеними термінами, розкрито їх сутність. Обґрунтовано суспільну небезпеку злочинів з мотивів нетерпимості та злочинів на ґрунті ненависті.

***Ключові слова:** злочини з мотивів нетерпимості, злочини на ґрунті ненависті, ґеноцид, упередження, ксенофобія, національна, расова, релігійна ворожнеча, кримінально-правова кваліфікація.*

Постановка проблеми. Випадки нетерпимого ставлення до представників соціуму, які відрізняються від решти за певною соціально значущою характеристикою, є проблемою багатьох суспільств. Не є винятком щодо цього і Україна, де такі негативні суспільні практики обумовлюються загальними для всього світу процесами глобалізації, а їх жертвами найчастіше є іноземці та члени різних етнічних меншин та релігійних громад, роми, представники ЛГБТ-спільноти.

На сьогодні ж зазначені види злочинів вчиняються на тлі тимчасової окупації українських територій унаслідок збройної агресії російської федерації проти України, виведення їх з-під дії норм національного і міжнародного права, масового вчинення окупантами на завойованих територіях злочинів проти мирного населення. До початку широкомасштабного вторгнення військ російської федерації кількість злочинів з мотивів нетерпимості (злочинів на ґрунті ненависті) була порівняно незнач-

ною (хоча існувала помітна тенденція до їх зростання). Нині на деокупованих територіях правоохоронні органи виявляють сліди численних злочинів російських військовослужбовців щодо мирного населення: вбивств, катувань, побоїв, мордувань, згвалтувань, викрадень, незаконного утримання тощо. Однак у багатьох випадках існують проблеми кваліфікації зазначених злочинів – вони, залежно від обставин та з урахуванням конкретних умов, кваліфікуються або як злочини проти особи, або як воєнні злочини (передбачене ст. 433 Кримінального кодексу (далі – КК) України насильство над населенням у районі воєнних дій), або як злочини з мотивів нетерпимості (злочини на ґрунті ненависті). Масовість та системність, а також регулярний характер зазначених злочинів узяті сукупно з урахуванням тієї обставини, що вони вчиняються стосовно українців, створюють можливість їх кваліфікації як злочину геноциду.

У будь-якому разі, існує проблема вибору елементів (підстав) для кваліфікації тих чи інших злочинних діянь. Це відбувається тому, що складові кваліфікаційних характеристик зазначених видів злочинів за багатьма позиціями збігаються. У теорії ж досить часто поняття «злочини з мотивів нетерпимості» (злочини на ґрунті ненависті) позиціонуються як злочини на ґрунті ворожнечі, або ж взагалі замість зазначеного поняття вживається поняття «мова ворожнечі». Вказані проблеми кваліфікації посилюються тим, що в національному та міжнародному праві існують різні традиції щодо позначення одних і тих самих кримінально-протиправних діянь, а у КК України відсутнє тлумачення термінів «ненависть», «нетерпимість», «упередженість», «ворожість» та подібних до них понять. Існуюча в інформаційній сфері термінологічна плутанина лише погіршує ситуацію з розумінням понять, що розглядаються.

Таким чином, актуальність статті обумовлюється потребою уточнення змісту понять «злочини з мотивів нетерпимості» та «злочини на ґрунті ненависті», що має сприяти кращому розкриттю їх змісту та, відповідно, вдосконаленню їх загальнотеоретичної та кримінально-правової характеристики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Злочини з мотивів нетерпимості (злочини на ґрунті ненависті), як інститут Осо-

бливої частини кримінального права та кримінологічне явище, вивчаються з позицій кримінального права, криміналістики, кримінології, поведінкових наук. Так, поняття та кваліфікаційні ознаки злочинів з мотивів нетерпимості (злочинів на ґрунті ненависті) розглядали О. В. Горбачова [1], В. П. Ковальчук [2] та ін. Проблеми методології розслідування зазначеного виду злочинів розробляли Н. В. Дрьоміна-Волок, М. В. Канюс [3], О. О. Крюков [4], С. Ю. Пономарьов [5], Т. А. Пазинич [6] та ін. Проблеми протидії злочинам з мотивів нетерпимості (злочинів на ґрунті ненависті) правоохоронними органами були предметом адміністративно-правових досліджень С. М. Алфьорова [7]. Проблеми, пов'язані з поняттям «мова ворожнечі», досліджувалися О. М. Головком [8]. Також зазначена проблематика знаходить своє відображення у працях зарубіжних учених [9]. Однак у загальнотеоретичній та кримінально-правовій характеристиці понять злочинів з мотивів нетерпимості (злочинів на ґрунті ненависті) існує ще багато прогалин, які потребують уточнень та деталізації.

Виходячи із зазначеного **метою статті** є здійснення загальнотеоретичного аналізу понять «злочини з мотивів нетерпимості» та «злочини на ґрунті ненависті» для подальшого вдосконалення їх кримінально-правової характеристики. У процесі досягнення зазначеної мети необхідним є вирішення таких завдань: 1) дослідження етимології понять «злочини з мотивів нетерпимості» та «злочини на ґрунті ненависті», інших, пов'язаних з ними понять, розкриття їх змісту; 2) установлення співвідношення між поняттями «злочини з мотивів нетерпимості» та «злочини на ґрунті ненависті»; 3) виділення характерних ознак зазначеного виду злочинів.

Виклад основного матеріалу. У найзагальнішому розумінні злочином ненависті (злочином з мотивів нетерпимості, злочином на ґрунті ненависті) є злочинні дії, мотивовані певним упередженим ставленням (таким як нестерпність, ненависть) до певних груп людей. Поняття злочину на ґрунті ненависті не закріплене в національному кримінальному законодавстві, проте воно широко вживається у джерелах міжнародного права та діяльності правоохоронних органів зарубіжних країн. Натомість

КК України [10] містить низку статей, які передбачають відповідальність за злочини, вчинені з *мотивів нетерпимості* (зокрема, за ознаками расової, національної та релігійної належності). Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 67 «Обставини, які обтяжують покарання» такими обставинами, серед інших, є «вчинення злочину на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату». Такі обставини також закріплюються як обтяжуючі у п. 14 ч. 2 ст. 115 «Умисне вбивство», ч. 2 ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження», ч. 2 ст. 122 «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження», ч. 2 ст. 126 «Побої і мордування», ч. 2 ст. 127 «Катування», ч. 2 ст. 129 «Погроза вбивством» КК України. Крім того, ст. 300 КК України передбачає кримінальну відповідальність за «Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію», а ст. 442 КК України установлює кримінальну відповідальність за геноцид, тобто умисні діяння (та публічні заклики до таких) «з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу...». Навіть ст. 161 КК України, яка закріплює перелік захищених Європейською конвенцією прав людини і основних свобод ознак, з мотивів нетерпимості, до яких можуть бути вчинені злочини, і яка має назву «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками», не містить терміна «нетерпимість» чи «ненависть». Водночас, порівнюючи зміст ст. 161 КК України із зазначеними вище статтями, можемо сказати, що ст. 161 не визначає чітко склад злочину зазначеного виду, і це є однією з причин низької ефективності їх розслідування.

Таким чином, під поняттям «злочинів з мотивів нетерпимості» слід розуміти злочинні дії, мотивовані певними упередженнями щодо певних груп людей. Мотивацію упередженості в ко-

жному конкретному випадку можуть визначати загальноновизнані негативні думки, стереотипні припущення, почуття нетерпимості або ненависті, які відчуває особа до представника (представників) певної групи, об'єднаної спільними характеристиками (такими як раса, етнічна належність, мова, релігія, національність, сексуальна орієнтація, стать, інша фундаментальна характеристика). В основі упередженого ставлення суб'єкта злочину до представника певної групи лежить почуття ненависті аж до нетерпимості (нестерпності), які і виступають мотивами вчинення такого виду злочинів.

Поняття «злочини на ґрунті ненависті» (англ. *hate crime* – «злочини ненависті») уперше з'явилося у федеральному Законі США від 23 квітня 1990 р. «Про статистику злочинів на ґрунті ненависті» (Hate Crime Statistics Act) [11]. Згідно з джерелом, злочинами на ґрунті ненависті визнавалися злочини, учинені з мотиву упередженості (англ. – *prejudice*) за ознаками раси, релігії, сексуальної орієнтації, етнічного походження тощо. Їх перелік, зокрема, складали: вбивства, зґвалтування, напади, залякування, підпали, вандалізм, пошкодження та знищення власності. Нормами міжнародного права, такими як Рішенням Ради міністрів ОБСЄ від 1–2 грудня 2009 р. № 9/09, злочини на ґрунті ненависті визначаються як «кримінально карані діяння, вчинені з мотивів упередження» [12].

У більшості проаналізованих нами наукових досліджень під злочинами на ґрунті ненависті розуміються злочини, в яких жертва, об'єкт чи мета злочину були обрані за ознакою їх реальної чи уявної належності до певної групи, зв'язку з нею. На слухну думку Ю. А. Тищенка, «злочини цієї групи мають вияв через різноманітні дії: від вербальних закликів, спрямованих на розпалювання ворожнечі та ненависті, приниження честі та гідності, до насильницьких дій, у тому числі пошкодження майна та вбивство» [13]. Погоджуючись загалом із зазначеною позицією, наголосимо, що для того, аби діяння було визнане злочином на ґрунті ненависті, воно має містити склад злочину, тобто відповідати всім ознакам злочину, навіть без мотиву упередженого ставлення. Тому злочини на ґрунті ненависті слід відрізняти від дискримінації та розпалювання ворожнечі і ненависті, які не

існують без мотивів упередженості. Також наголосимо, що від злочинів на ґрунті ненависті слід відрізняти інциденти на ґрунті ненависті («інциденти ненависті»), тобто дії, викликані упередженим ставленням до певних груп людей, що не є кримінальним злочином.

Злочин з мотивів нетерпимості не обов'язково означає, що особа, яка його вчиняє, відчуває ненависть до жертви. Достатньо, щоб мотивом виступало упередження, тобто викривлене уявлення про якусь особу (групу осіб). Такі упереджені уявлення особи, яка вчиняє злочин, знаходять відображення у виборі жертви або інакшим чином виявляються під час нападу. Від злочинів на ґрунті ненависті можуть потерпати особи, яких зловмисники пов'язують з групами, проти яких щось мають. Оскільки злочини з мотивів нетерпимості (злочини на ґрунті ненависті) обумовлюються викривленим сприйняттям особи (осіб), які стають жертвами, той, хто вчиняє такий злочин, може взагалі не мати власних почуттів щодо конкретної фактичної жертви, оскільки його упередження, ненависть або нетерпіння викликає самий лише факт об'єктивної належності жертви до певної соціальної групи.

Важливим для кримінально-правової характеристики злочинів з мотивів нетерпіння (злочини на ґрунті ненависті) є їх *ознаки*, ключовими з яких вважаємо особливу небезпеку та тяжчі наслідки для їхніх жертв і суспільства в цілому. У психологічному аспекті жертви злочинів з мотивів нетерпимості (злочинів на ґрунті ненависті) відчувають більше негативних емоцій, ніж жертви звичайних злочинів. Ігнорування мотивів упередженості до певних групових ознак людини під час розслідування та покарання таких злочинів залишає у жертви відчуття безпорадності і незахищеності, страх перед повторними злочинами. Крім того, небезпека злочинів з мотивів нетерпимості (злочинів на ґрунті ненависті) полягає у внесенні розбрату в суспільство, протиставленні однієї соціальної групи іншим, маргіналізації та віктимізації таких груп.

З урахуванням зазначеного доходимо висновку, що базовий конструкт поняття «злочини з мотивів нетерпіння» («злочини на ґрунті ненависті») становлять два обов'язкові моменти:

1) зазначена дія є злочином згідно з кримінальним законодавством; 2) мотивом такої дії є упередження, тобто хибна думка, яка формується щодо кого-, чого-небудь наперед, без ознайомлення, а також пов'язане з нею відповідне (негативне) ставлення. У зв'язку із зазначеним злочини на ґрунті ненависті часто називають злочинами з мотивів упередженості, або ж злочинами з мотивів нетерпимості. Щодо останнього, то, як і у випадку з поняттями «ненависть» та «упередження», зміст поняття «нетерпимість» у національному законодавстві не розкривається, проте це має місце в міжнародних нормативно-правових актах. Зазначимо, що часто вияви нетерпимості до людей, які відрізняються за кольором шкіри, формою очей, національністю, уподобаннями, релігійними переконаннями тощо характеризуються терміном «ксенофобія» (від грецьк. «xenos» – чужий, сторонній і «phobos» – страх). У юридичній науці під ксенофобією найчастіше розуміється вияв нав'язливого страху, ворожості стосовно чужинців чи чужоземного, нетерпимості та неприязні до представників іншої нації, віросповідання, культури, національності, іноземців чи представників інших регіонів, а також до чогось незнайомого, незвичного, чужого. Найбільш серйозним і поширеним виявом ксенофобії є расизм [3, с. 7].

Беручи до уваги зазначене, резюмуємо, що поняття «злочини з мотивів нетерпимості», «злочини на ґрунті ненависті», «злочини з мотивів упередженості», «злочини на ґрунті ворожечі» є близькими за значенням, і всі вони можуть бути охоплені поняттям «злочини на ґрунті нетерпимості». Проте існує потреба щодо приведення національного законодавства у відповідність до міжнародно-правових норм, де більш поширеним є використання терміна «злочини на ґрунті ненависті» (або «злочини ненависті»). Як юридична категорія, злочини на ґрунті нетерпимості – це класифікація особливого роду злочинів проти особи, обумовлених почуттям нетерпимості аж до ненависті до представників іншої раси, національності, статі, віросповідання, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності тощо. В оцінці міжнародного права злочини на ґрунті ненависті є найбільш нелюдськими і серйозними порушеннями прав людини. Їх суспільна небезпека підсилюється тим, що пересліду-

вання представників тієї чи іншої ненависної або зневажаваної групи своїм наслідком має залякування всіх членів цієї групи і завдає шкоди не тільки їм, але й усьому суспільству. Тому такі дії за своєю сутністю є дискримінаційними і за міжнародними нормами прирівнюються до етнічних чисток чи геноциду. Зміст мотиву ненависті може полягати також у прагненні спровокувати расову, національну чи релігійну ворожнечу, тобто викликати загострення міжнаціональних відносин, масові конфлікти чи заворушення тощо. Аналізуючи суспільну небезпеку злочинів на ґрунті ненависті, треба брати до уваги той факт, що вони завдають потерпілому як звичайну, так і додаткову шкоду. Додаткова шкода завдається як самому потерпілому, який відчуває страх, приниження і острах повторення нападу, так і особам, які мають з потерпілим однакову належність до певної соціальної групи і переживають подібні відчуття. Крім того, злочини на ґрунті ненависті мають більшу суспільну небезпеку порівняно зі злочинами на побутовому ґрунті тому, що вони додатково підживлюють ідею нерівності. Зважаючи на зазначене, міжнародне законодавство у сфері прав людини зобов'язує уряди держав вживати необхідних заходів щодо припинення насильства на основі ненависті та упередження [14, с. 132].

Національне кримінальне законодавство до злочинів, вчинених на ґрунті ненависті, відносить злочини, що вчиняються з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. Злочини проти життя і здоров'я особи, вчинені на ґрунті ненависті («з мотивів расової, національної чи релігійної ворожнечі»), зокрема, передбачені п. 14 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 122, ч. 2 ст. 126, ч. 2 ст. 127, ч. 2 ст. 129 КК України. Оскільки законодавець окремо не виділяє такий вид злочинів як злочини, вчинені на ґрунті ненависті, їх віднесення до зазначеної категорії можливе лише на етапі кваліфікації, на підставі з'ясування мотиву. Зазначене дозволяє вважати злочини на ґрунті ненависті складовою категорією злочинів з мотивів нетерпимості.

Висновки. Беручи до уваги вищевикладене, резюмуємо так:

1. Поняття «злочини з мотивів нетерпимості», «злочини на ґрунті ненависті», «злочини з мотивів упередженості», «злочини на ґрунті ворожнечі» є близькими за значенням, і всі вони

можуть охоплюватися поняттям «злочини на ґрунті нетерпимості». Як юридична категорія злочини на ґрунті нетерпимості – це класифікація особливого роду злочинів проти особи, обумовлених почуттям нетерпимості, аж до ненависті, уявної чи реальної, яку відчуває суб'єкт злочину до його жертви, представника іншої раси, національності, статі, віросповідання, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності тощо.

2. Загальнотеоретичне обґрунтування поняття злочинів з мотивів нетерпимості (злочинів на ґрунті ненависті) має враховувати такі їх характеристики: а) це дія, яка визнається злочином згідно з міжнародним та національним кримінальним законодавством, та обумовлена упередженням; б) такі злочини мають значно більшу, порівняно з іншими злочинами, суспільну небезпеку, є крайньою формою дискримінації; в) це злочини, у яких жертва, об'єкт чи мета злочину були обрані за ознакою їх реальної чи уявної належності до певної уразливої групи, зв'язку з нею; г) таке уявне чи реальне групування може бути засноване на будь-яких соціально-релевантних ознаках чи характеристиках, таких як раса, національність, релігія, мова, сексуальна орієнтація, фізична чи розумова повноцінність, стать тощо; г) основними виявами злочинів на ґрунті ненависті є вбивство, фізичне насилля, завдання каліцтва, погрози, домагання, заклики до насилля, вандалізм, завдання шкоди майну; д) склад злочинів з мотивів нетерпимості (злочинів на ґрунті ненависті) може відрізнятися такими елементами, як суб'єкт, об'єкт, вияви злочинних дій, наслідки, способи та засоби вчинення злочинних дій. Проте об'єднувальною їх ознакою завжди є мотив – упереджене або реальне почуття ненависті, неприязні, нетерпимості до «іншого», представника уявної чи реальної «не своєї» соціальної групи.

3. Існує потреба щодо приведення національного законодавства у відповідність до міжнародно-правових норм, де більш поширеним є використання терміна «злочини на ґрунті ненависті» («злочини ненависті»), а також потреба в законодавчому закріпленні зазначеної дефініції.

Список використаних джерел

1. Горбачова О. В. Злочини ненависті: аналіз поняття та проблеми виявлення. *Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ*. 2009. Вип. 45. С. 68–74.
2. Ковальчук В. П. Деякі проблемні питання злочинів, учинених на ґрунті нетерпимості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2016. № 2. С. 283–289.
3. Розслідування злочинів, вчинених на ґрунті нетерпимості: навч.-практ. посіб. / Н. В. Дрьоміна-Волок, В. М. Канюс, Є. М. Корж та ін. Київ, 2012. 167 с.
4. Крюков О. О. Поняття, особливості обліку та розслідування злочинів на ґрунті ненависті. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2016. № 4. С. 198–204.
5. Пономарьов С. Ю. Прогалини у сфері запобігання, документування, розслідування та притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочинів на ґрунті нетерпимості. Київ, 2015. 36 с.
6. Пазинич Т. А. Про актуальність комплексного дослідження злочинів, що вчиняються з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 3. С. 162–167.
7. Алфьоров С. М. Поліція як суб'єкт запобігання злочинам, що вчиняються на ґрунті расової та етнічної ворожнечі. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 216–221.
8. Головка О. М. Правові засади протидії мові ворожнечі: ретроспективний огляд та аналіз перспектив. *Інформація і право*. 2021. № 2. С. 28–38.
9. Злочини на ґрунті ненависті: новий кримінальний феномен світового суспільства / за заг. ред. Дж. Перліна. Львів : Астролябія, 2011. 524 с.
10. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
11. Hate Crime Statistics Act / an international document, available at: <http://www.qrd.org/qrd/usa/federal/1990/federal.hate.crimes.stats.act4.23.90> (accessed 20, November, 2022).
12. Рішення Ради міністрів ОБСЄ № 9/09 (Афіни, 1–2 грудня 2009 року). URL: <http://www.osce.org/cio/40695> (дата звернення: 20.11.2022).
13. Методичні рекомендації з протидії проявам нетерпимості (ксенофобії) для прокурорів та слідчих прокуратури, представників силових структур, неурядових організацій / за заг. ред. Ю. А. Тищенко. Сімферополь : Агенство «Україна», 2011. 48 с.
14. Казарян Е. Г. Протидія злочинам проти життя і здоров'я особи, вчинених на ґрунті ненависті. *Логос. Мистецтво наукової думки*. Юридичні науки. 2020. № 9. С. 131–135.

Druchek O.,

Ph.D. in Law, Associate Professor,
Professor of the Department of Criminal,
Criminal-Executive Law and Criminology,
Academy of the State Penitentiary Service,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-7460-8137

INTOLERANCE CRIMES AND HATE CRIMES: CONCEPT ANALYSIS

A general theoretical analysis of the concepts of "crimes motivated by intolerance", "hate crimes" and related concepts (such as "genocide", "prejudice", "xenophobia") is provided in the article. The origin and meaning of the mentioned terms, their normative consolidation and practice of use in national legislation and international legal acts are analyzed.

It has been proven that the concepts of "crimes motivated by intolerance" and "hate crimes" are close in meaning. As a legal category, crimes based on intolerance are a classification of a special type of crimes against a person caused by the feeling of intolerance felt by the subject of the crime towards a victim, a representative of another race, nationality, sex, religion, sexual orientation, gender identity, etc. It was found out that the basic structure of crimes motivated by intolerance consists of two mandatory points: 1) the specified action is a crime according to the criminal law; 2) the motive for such an action is prejudice, that is, a false opinion formed about someone in advance, without familiarization, and the associated corresponding attitude.

The signs of hate crimes have been substantiated and revealed: a) it is an action caused by prejudice, which is recognized as a crime according to international and national criminal legislation; b) such crimes have a significant public danger, are an extreme form of discrimination; c) these are crimes in which the victim, the object or the target of the crime were chosen based on their real or imagined belonging to a certain vulnerable group, connection with it; d) such imaginary or real grouping can be based on any socially relevant features or characteristics.

It has been found out that the unifying feature of crimes motivated by intolerance is always a motive - a prejudiced or real feeling of hatred, hostility, intolerance towards the "other", a representative of an imaginary or real "not their" social group.

The need to bring the national legislation in line with international legal norms regarding the use of the term "hate crime" and the need to legislate the specified definition are substantiated.

Key words: *crimes motivated by intolerance, hate crimes; genocide, prejudice, xenophobia, national, racial, religious enmity, criminal law qualification.*

References

1. Horbachova, O. V. (2009), "Hate crimes: an analysis of the concept and detection challenges", *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*, № 45, pp. 68–74.

2. Kovalchuk, V. P. (2016), "Some problematic issues of crimes committed on the basis of intolerance", *Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. Legal series*, № 2, pp. 283–289.

3. Dromina-Volok, N. V., Kanius, V. M. and Korzh, Ye. M. (2012), *Investigation of crimes committed on the basis of intolerance : educational and practical guide*, Kyiv.

4. Kriukov, O. O. (2016), "Concepts, peculiarities of accounting and investigation of hate crimes", *Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko*, № 4, pp. 198–204.

5. Ponomarov, S. Yu. (2015), "Gaps in the field of prevention, documentation, investigation and prosecution of persons guilty of crimes based on intolerance", International Organization for Migration, Kyiv.

6. Pazynych, T. A. (2016), "On the relevance of a comprehensive study of crimes committed with motives of racial, national or religious intolerance", *Entrepreneurship, Economy and Law*, № 3, pp. 162–167.

7. Alforov, S. M. (2012), "The police as a subject of prevention of crimes committed on the basis of racial and ethnic enmity", *Law and Society*, № 1, pp. 216–221.

8. Holovko, O. M. (2021), "Legal basis for countering hate speech: a retrospective review and analysis of perspectives", *Information and Law*, № 2, pp. 28–38.

9. Perlin, J. (ed.) (2011), *Hate crimes: a new criminal phenomenon in world society*, Astrolabia, Lviv.

10. Ukraine (2001), *Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine*, Kyiv.

11. Hate Crime Statistics Act: an international document, available at: <http://www.qrd.org/qrd/usa/federal/1990/federal.hate.crimes.stats.act4.23.90> (accessed 20, November, 2022).

12. Decision of the Council of Ministers of the OSCE No. 9/09 (Athens, December 1–2, 2009): an international document, available at: <http://www.osce.org/cio/40695> (accessed 20, November, 2022).

13. Tyshchenko, Yu. A. (ed.) (2011), *Methodological recommendations for combating manifestations of intolerance (xenophobia) for prosecutors and investigators of the prosecutor's office, representatives of law enforcement agencies, non-governmental organizations*, Agency "Ukraine", Simferopol.

14. Kazarian, Ye. H., (2020), "Combating crimes against life and health committed on the basis of hatred", *Logos. The Art of Scientific Thought. Legal Sciences*, № 9, pp. 131–135.